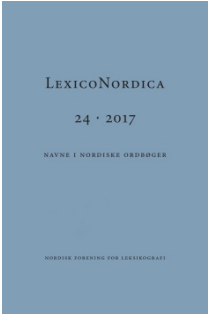

LexicoNordica

Forfatter:	Ruth Vatvedt Fjeld [En undersøkelse av bruk og brukere av <i>Lexins svenska lexikon</i>]	
Anmeldt værk:	<i>Ordboksanvändning på nätet. En undersökning av användningen av Lexins svenska lexikon.</i> Ph.D.-avhandling av Ann-Kristin Hult. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 27. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. < http://hdl.handle.net/2077/49441 >.	
Kilde:	LexicoNordica 24, 2017, s. 197-206	
URL:	https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© 2017 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

En undersøkelse av bruk og brukere av *Lexins svenska lexikon*

Ruth Vatvedt Fjeld

Ordboksanvändning på nätet. En undersökning av användningen av Lexins svenska lexikon. Ph.D.-avhandling av Ann-Kristin Hult. Göteborgsstudier i nordisk språkvitenskap 27. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. <<http://hdl.handle.net/2077/49441>>. Forsvart 20.1.2017.

1. Innledning

Det er hittil gjort få større og systematiske undersøkelser av ordbokbruk i Norden. Men i doktoravhandlingen *Ordboksanvändning på nätet* har Ann-Kristin Hult lagt ned et omfattende arbeid med å kartlegge bruken av nettordboka *Lexins svenska lexikon* (LSL). Avhandlingen innebærer et stort skritt framover i undersøkelser av ordbokbruk i Norden i nyere tid, særlig av ordbøker som er tilgjengelige på internett og beregnet på andrespråkbrukere. Avhandlingen omfatter 296 sider inklusive vedlegg, og er delt inn i ni kapitler.

Sverige har vært et foregangsland i Norden med å gi ut ordbøker for innvandrere, og Lexin-prosjektet har betydd mye i nordisk leksikografi. De første Lexin-ordbøkene kom ut på midten av 1990-tallet, og det er laget både norske, danske og islandske varianter av dem.

2. Avhandlingens mål og forutsetninger

De tre første kapitlene i avhandlingen utgjør en fyldig introduksjon med avklaring av mål og forskningsspørsmål samt en redegjørelse for det svenske Lexin-prosjektet og de ordbøkene som er kommet ut av det. Hovedmålet er å undersøke hvordan LSL brukes ved å studere hvem det er som bruker ordboka, og på hvilken måte den blir brukt. Videre gis en interessant innføring i leksikografiens historie, både den praktiske og teoretiske, og særlig er oversikten over nordisk leksikografis nyere historie, med en kort innføring i allmenn leksikografisk teori, leseverdig og informativ.

Fra 1970-tallet har det utviklet seg to retninger eller skoler i synet på hva leksikografi er: En tradisjonell retning som anser leksikografi som en lingvistikkbasert disiplin, og en nyere og radikal retning som ser leksikografi som en selvstendig vitenskap og ikke som en del av lingvistikken. Autonom leksikografisk teori ble særlig utviklet i fagmiljøet ved Center for Leksikografi ved Handelshøyskolen i Århus, først og fremst representert ved Sven Tarp, som lanserte den såkalte funksjonslæren (Tarp 2006). Ifølge den skal de potensielle brukernes behov være styrende for redigering av ordbøker. Dermed blir brukerperspektivet svært viktig, og brukersforskning blir en primær oppgave i utviklingen av faget. I en oppsummerende diskusjon av disse to retningene konkluderer Hult med at det er nødvendig å utøve ordbokarbeidet med støtte i allmenne lingvistiske teorier og modeller, men at det ikke forhindrer at perspektiv og metoder som er utviklet innen funksjonslæren, også kan ha en viss nytteverdi. Dette harmoniserende synet blir lagt til grunn for den videre undersøkelsen.

I kapittel 3 kommer en lettlest og klar utgreiing om ordinnlæring og ordbøker, både rent generelt og sett i et andrespråkperspektiv. Det utgjør en klar og god oversikt over feltet, og kunne gjerne stått i en innføringsbok om ord og ordbøker. Kapittelet

avsluttes med en generell omtale av Lexin-prosjektet og en presentasjon av LSL, som gjennomgikk en omfattende revisjon i perioden 2008 til 2011. Etter revisjonen framstår den som en ren internettordbok. LSL er altså en ganske stor og velutprøvd nettdordbok, og det er ikke gjort vitenskapelige undersøkelser av hvordan den faktisk brukes. Det er dermed godt motivert å undersøke bruken før og etter revisjonen, bl.a. for å vurdere om den har blitt mer tilgjengelig og lettere å bruke for målgruppen.

3. Tidligere forskning og metodevalg

I kapittel 4 blir det gjort rede for brukerforskning som forskningsfelt, med særlig vekt på metoder og resultater av tidligere undersøkelser. De metodene Hult velger for sin studie, blir presentert i kapittel 5. De går ut på å analysere loggfiler av LSL for en uke i 2008 og en uke i 2011 for å kartlegge bruken av ordboka, og å samle inn data med et spørreskjema på ordbokas nettside for å kartlegge brukerne. Det resulterte i logg for nesten 360 000 oppslag til sammen, som viser hva informantene har søkt på, og hvordan de har navigert på nettsiden. Surveyundersøkelsene ga 370 utfylte spørreskjemaer fra 2007 og 863 fra 2011. Endelig ble loggfiler og spørreskjemaer for 802 brukere fra 2011-materialet koblet sammen for en såkalt datatriangulering. Ut fra dette materialet ble det valgt ut fem informanter fra den definerte målgruppen for ordboka for en kvalitativ undersøkelse. Denne delen av studien anså Hult primært som et metodeutprøvende prosjekt.

Resultatene fra hver av disse tre delstudiene presenteres i kapitlene 6, 7 og 8, og hvert kapittel avsluttes med en drøfting av de resultatene som kom fram.

4. Resultater fra brukerstudien

I delstudie I ble det undersøkt hvilke oppslagsord som oftest ble slått opp, hvilke søk som ikke ga treff, og hva som var årsaken til det. Det var et mål å finne ut hvorfor det ikke ble tilslag på et søkeord. Et annet spørsmål var å finne hvilke endringer i revisjonen som hadde hatt best virkning på bruken av LSL, samt hvordan informantene navigerte på nettsiden for å finne det de lette etter. Analysene viste at de mest frekvente søkeordene i 2008 var innholdsord (substantiv, verb og adjektiv), og at brukerne ofte søkte på abstrakte substantiv eller sjeldne verb. Blant disse var ganske mange sjeldne fremmedord. I 2011 ble det søkt mer på konkrete substantiv, vanlige verb og adjektiv. Loggfilanalysen viste stor økning i bruken av LSL fra 2008 til 2011 og en økning i treffprosenten fra 62 til 73.

Delstudien skulle ellers avklare hvilke navigeringsvalg som ble gjort (dvs. om informantene klikket på bilder, filmsnutter og lyd-filer), og hvilke informasjonstyper som ble mest brukt. Det var imidlertid ikke enkelt å finne sikre svar på navigeringsvalgene, da det også er tilgang til LSL fra alle de øvrige Lexin-ordbøkene. Dermed var det usikkert om dataene som framkom, var resultat av søk i LSL, eller om brukerne hadde kommet inn i databasen med inngang fra andre Lexin-ordbøker. Uansett viste det seg at bilder og filmer ble lite brukt. For å sjekke hvilke informasjonstyper brukerne trengte, var innstillingen av opplysninger om bøyning, eksempler, konstruksjoner, sammensetninger og uttrykk fjernet under datainnsamlingen. Informantene måtte selv endre på innstillingen for at de skulle vises på nettsiden, og slik skulle studien gi helt nøyaktige data om hvilke ordbokbehov brukerne hadde. De fleste klikket imidlertid av for alle de mulige typene, slik at ordboka ble som vanlig, så denne delen av undersøkelsen fungerte dessverre ikke optimalt.

5. Resultater fra brukerundersøkelsen

Det ble utført en spørreskjemaundersøkelse i delstudie II som skulle gi svar på om informantene tilhørte den den påtenkte målgruppen, og hvilke leksikografiske behov de hadde. Undersøkelsen viste at de fleste informantene i 2007-materialet var ungdom med svensk som morsmål, mens det i 2011-materialet var noe eldre brukere med fremmedspråk som morsmål. Det ser dermed ut til at den reviderte versjonen av LSL treffer målgruppen bedre enn den tidligere utgaven. En forklaring på det kan ellers være at den svensk-engelske ordboka i Lexin ble fjernet i 2010, og da var den ikke så nyttig for svenske brukere lenger. Det var dobbelt så mange som ga positiv omtale av den reviderte ordboka som av den ureviderte i kommentarfeltet (42 vs. 20 %), til tross for at mange fortsatt ønsket seg flere lemmaer og flere eksempler. Det kan bety at revisjonen har hatt ønsket virkning, men i og med at spørreskjemaene også viste at brukergruppene var veldig ulike for de to ukene, er det vanskelig å vurdere resultatenes reliabilitet. Hult konkluderer derfor med at bruken av ordbøkene er veldig forskjellig for de to utgavene av LSL, og at materialet neppe kan vise klart hvorfor. Siden det var frivillig å delta, er materialet en såkalt selvselektert populasjon. Dette regnes som et ikke-sannsynlighetsutvalg og er altså ikke egnet for generalisering, men Hult forsvarer det med at utvalget er så stort at det likevel kan si noe om eventuelle tendenser.

6. Trianguleringsstudien

I delstudie III ble loggfilene koblet til spørreskjemaer fra 2011-materialet for å gi svar på hvordan den reviderte ordboka faktisk ble brukt. Informanter for denne studien ble valgt ut etter tre kriterier som kjennetegnet den intenderte målgruppen: Morsmålet deres skulle være et av språkene som har en Lexin-ordbok, de

skulle ha kommet til Sverige på 2000-tallet, og de skulle bruke LSL daglig. Det var 249 informanter som svarte til disse kriteriene, og av disse ble det valgt ut fem for næranalyse. I den ble opplysningene i spørreskjemaet sammenholdt med de respektive loggfilene. Studien skulle vise likheter og forskjeller i informantenes søkemåter, om deres oppgitte selvbylde stemte med den faktiske ordbokbruken, og sist men ikke minst om analysen kunne gi resultat som kan anvendes i praktisk leksikografi. Det viste seg at disse informantene også brukte andre tospråklige Lexin-ordbøker i tillegg til LSL, og hadde kommet til spørreskjemaet via dem. Det ble der ved klart at de ikke kunne si mye om bruken av LSL. I tillegg til å angi feil bruksfrekvens ga de alle upålitelige opplysninger om sine svenskunnskaper. Målet her var å vurdere metodens eventuelle nytte.

Avgrensningen til to menn og tre kvinner i alderen 15 til 57 år som har mellom ett og ti års opphold i Sverige, ble motivert ut fra arbeidsbegrensning. Det er en forståelig begrensning, men fem informanter er likevel et for lite antall til å kunne generalisere ut fra resultatene. Alle hadde svært forskjellig bakgrunn, og også forskjellige ordbokbehov. Næranalysen gir et visst innblikk i de fem personenes søkestrategier, men resultatene er sprikende, og utvalget av informanter virker noe tilfeldig. Det kan se ut til at de har slått opp i ordboka av meget forskjellige grunner på den dagen spørreskjemaet poppet opp på skjermen deres, og kanskje har de valgt å delta som en slags underholdning eller av pliktfølelse. Så har de på hver sin måte svart på skjemaet og brukt ordboka flittig over en kort periode, men det ser ikke ut til at de er faste brukere av LSL. Mange av søkeordene gjelder nettopp ord i spørreskjemaet, som må sies å være en noe spesiell situasjon for tekstresepsjon.

Det blir dermed uklart om denne delen av studien har gitt resultater som kan anvendes i praktisk ordbokarbeid. Dersom de triangulerte analysene hadde blitt oppfulgt med vanlige intervjuer, ville resultatene blitt sikrere og dermed også mer verdifulle som

metodeutprøving. Slik det står nå, er det noe uklart hvilken metode som utprøves, eller hva forsøket viste som kan anvendes i videre forskning. Denne delstudien var tentativ, og det var ikke forventet at den skulle gi helt klare resultater. Men Hult klarer likevel ved denne studien å påvise at det faktisk er mulig å gjøre slike nærstudier av ordbokbrukere uten at man er i direkte kontakt med dem, og hun peker på at det kan være en spore til videre forskning med flere informanter involvert, slik at man kan få generaliserbare resultater.

Til slutt i avhandlingen gis en kort oppsummering og noen tanker om videre forskning. Det gjentas at det overgripende mål med studien var å finne ut hvem det faktisk er som bruker LSL, og hvordan de bruker den. Studien viser ganske tydelig at den reviderte ordboka treffer målgruppen mye bedre enn den eldre versjonen. I navigeringsstudien kommer det ikke like tydelig fram hvordan brukerne finner den informasjonen de trenger. De metodene som ble valgt i delstudie I, viser seg lite egnet til å kartlegge brukernes behov.

7. Konklusjon

Det store arbeidet som er lagt i denne avhandlingen, er først og fremst nyttig i arbeidet med å utvikle metoder i brukerforskningen. Hult har gjort flere dristige og utprøvende metodegrep som det hadde vært svært spennende om hun hadde sammenholdt med og drøftet i forhold til de mer velprøvde metodene som ble presentert i kapittel 4 og dels i kapittel 5.

Som bidrag til utviklingen av teori og metode i brukerforskningen er dette likevel en interessant og verdifull studie. For eksempel vises det at det er svært vanskelig å kartlegge potensielle brukeres behov, og også om det er reelle brukere man undersøker. Metoden med å få informantene til selv å angi hvilke informasjonstyper de

trenger, ble delvis mislykket, fordi alle klikket av for alle mulige typer. Den lærdommen man kan trekke av det, er at manipulasjon med grensesnittet er en metode som er lite anvendbar. I hvert fall krever den svært nøye informasjon til informantene om hvorfor og hvordan dette skal gjøres. Trianguleringsstudien kunne vært bedre utviklet, og de 249 informantene som ble triangulert, kunne vært utredet bedre. Her er det først og fremst brukerne som beskrives, lite om bruken, bortsatt fra hos de fem som ble næranalysert. Med det tilgjengelige materialet hadde det vært mulig å se nærmere på eventuell sammenheng mellom morsmål og bruksproblemer med SLS, f.eks. hva som hadde fått brukeren til å slå opp nettopp de ordene de søkte, og på den måten kunne man kommet dypere inn i andrespråkperspektivet i studien. En grundigere metodediskusjon på bakgrunn av delstudie III hadde vært helt i samsvar med formålet med nettopp den delstudien, og det er å håpe at en slik diskusjon kommer i Hults videre forskning.

Svært interessant er det at avhandlingen viser hvor vanskelig det kan være å redigere en ordbok helt i samsvar med funksjonslærens prinsipper. Til tross for et omfattende forsøk på å kartlegge brukernes behov, viser flere av analysene at det lett blir andre forhold som kartlegges bedre enn akkurat det man er ute etter. Hults avhandling viser også at brukere har så forskjellige ordbokbehov at om det hadde lyktes å finne ut hva hver enkelt trengte, ville resultatet blitt en uendelig mengde forskjellige ordbøker. At brukerne kan velge hvilken informasjon de vil se gjennom selv å designe en spesialtilpasset ordbok ved å klikke på de opplysningene de ønsker seg, viste seg ikke å fungere. Forklaringen er muligens brukernes angst for å gå glipp av noe nyttig som de ikke selv har tenkt på, derfor foretrekker de heller å ha overflod av informasjon å velge mellom enn bare å få det de selv lurar på. Dette er et interessant forskningsresultat og kanskje et argument for den tradisjonelle måte å redigere ordbøker på, der man tenker seg en gjennomsnittlig bruker med «vanlige» ordbokbehov og forsøker

å dekke de behov som anses nødvendige eller nyttige ut fra generell erfaring med ordbokbruk. På den andre siden kan det være et motargument mot funksjonslæren. Hele delstudie I ser ut til å være inspirert av funksjonslæren, som det redegjøres for i kapittel 2. Studien viser nettopp hvor vanskelig det er å kartlegge brukernes behov i praksis, og det er implisitt et argument for at funksjonslæren kanskje fungerer i teorien, men dårligere i praksis. Det kunne vært interessant om de to teoriene eller retningene var blitt drøftet eksplisitt på bakgrunn av de resultatene undersøkelsen ga. Det ville gitt et substansielt bidrag til den faglige debatten og vært et godt skritt videre i utviklingen av moderne leksikografisk teori og metode.

Hovedvekten i analysene er lagt på brukerne, det sies mindre om selve bruken, som kanskje er vel så interessant for praktisk leksikografi. Det ville vært veldig interessant å få vite mer om at oppslagsform i presens av verb i den reviderte ordboka førte til en mer brukervennlig tilgangsstruktur, da det er en ganske radikal endring av tradisjonell leksikografisk praksis.

Det er ellers interessant og nærmest litt sjokkerende å lese om svakhetene med autokorrigeringsfunksjonen i LSL, som i mange tilfeller viste seg å være villedende.

Den interessante utgreiingen om leksikalsk kompetanse sett i forhold til innlæringsordbøker kunne vært satt i sammenheng med de mest frekvente søkene informantene gjorde. Blant annet viser studien at funksjonsord utgjør 10 % av søkene i 2008 og 32 % i 2011, noe som ikke blir kommentert, men som muligens har sammenheng med brukernes andrespråksbehov.

Til tross for disse innvendingene har Ann Kristin Hult gjennomført en omfattende og dyptloddende brukerstudie, og den viser tydelig og overbevisende at *Lexins svenska lexikon* i dag er godt tilpasset den intenderte målgruppen. Dessuten gir dens metode-utprøvende tilnærming svært nyttig kunnskap for videre utvikling av moderne leksikografisk metode.

Litteratur

Tarp, Sven (2006): *Leksikografien i grænselandet mellem viden og ikke-viden: Generel leksikografisk teori med særlig henblik på lærerleksikografi*. Århus: Handelshøjskolen i Århus, Center for leksikografi.

Ruth Vatvedt Fjeld
professor, dr.philos.
Universitetet i Oslo
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Postboks 1102 Blindern
NO-0317 Oslo
r.e.v.fjeld@iln.uio.no